

Wytyczne do uniwersalnego projektowania graficznego podręczników

I. Struktura podręcznika

I.1. Wyraźne wydzielenie elementów strukturalnych podręcznika.

Elementy strukturalne podręcznika powinny mieć swoje optycznie wydzielone miejsce, które pomaga w ich łatwej identyfikacji i w nawigacji po rozkładówce (stronie).

Dzięki temu np. nagłówek zawsze zostanie jednoznacznie rozpoznany jako nagłówek wraz z nadanymi mu strukturalnymi i semantycznymi cechami, które oznaczają początek nowego tematu, zawartość tego tematu, przejście do tekstu wprowadzającego albo tekstu głównego.

I.2. Stosowanie jednolitego formatowania dla elementów struktury podręcznika pełniących tę samą funkcję.

Każdy z elementów podręcznika powinien mieć swój określony graficzny charakter i tworzyć przejrzystą hierarchicznie strukturę treści merytorycznych. Cechy charakterystyczne danego elementu struktury powinny być konsekwentnie utrzymywane w całym podręczniku, tak aby ten element zawsze był łatwo rozpoznawalny i odróżnialny od innych. Status tych elementów powinien być wyjaśniony w opisie (w legendzie) umieszczonym na początku podręcznika.

I.3. Nieumieszczanie na marginesach w podręcznikach do edukacji wczesnoszkolnej dla klas I–III szkoły podstawowej treści dodatkowych z wyjątkiem elementów nawigacyjnych, takich jak odsyłacze i piktogramy.

Wykorzystanie marginesów w podręcznikach do szkół podstawowych dla klas IV–VIII oraz szkół ponadpodstawowych na treści uzupełniające tekst główny z zastrzeżeniem, że nie powinny one być w całości wypełnione treścią. Elementy dodatkowe umieszczone na marginesach powinny znajdować się na wysokości fragmentów tekstu głównego, do których się odnoszą. W podręcznikach do edukacji wczesnoszkolnej dla klas I–III szkoły podstawowej margines służy do umieszczania elementów nawigacyjnych dla ucznia (odsyłacze, piktogramy). W podręcznikach do szkół podstawowych dla klas IV–VIII i szkół ponadpodstawowych szeroki margines służy do umieszczania elementów uzupełniających tekst główny, np.: ważne pojęcia, zagadki, słowniczki, ciekawostki, małe ilustracje lub detale dużej ilustracji.

Są to indywidualne rozwiązania, zależne od przedmiotu, poziomu nauczania,

metody nauczania, formatu książki, które zapewniają wielopoziomową narrację podręcznika i ograniczenie jego objętości, przy czym zaleca się ograniczanie ilości treści umieszczanych na marginesie na jednej stronie, aby nie tworzyć dodatkowej kolumny tekstu obok głównej treści strony.

I.4. Stosowanie stałych odległości między poszczególnymi elementami – zmniejszonej do grupowania elementów ze sobą powiązanych oraz zwiększonej do wzrokowego wydzielenia elementów odrębnych.

Odległości między tymi samymi elementami muszą być powtarzalne w całej książce. Stosowanie optycznej separacji oraz bliskiego grupowania elementów minimalizuje ryzyko rozpraszania uwagi czytelnika, pozwala mu łatwo identyfikować związek między poszczególnymi partiami materiału w podręczniku. Innymi słowy – to, co bliskie sobie powinno, być blisko, a to, co ze sobą się nie wiąże, powinno być oddalone.

Na przykład podpis pod fotografią powinien być położony na tyle blisko jej krawędzi, aby nie było wątpliwości, że dotyczy on właśnie tej fotografii. Równocześnie powinien być na tyle daleko od tekstu głównego, aby nie można było go potraktować jako część tego tekstu.

I.5. Stosowanie jednolitej orientacji tekstu głównego z jednoczesną rekomendacją jego poziomego układu.

W przypadku podziału jednolitego tekstu głównego na części oddzielone od siebie śródtytułami powinny być one wyrównane względem siebie do lewej strony, tak aby wizualnie tworzyły kolumnę. Zgodnie z uwarunkowaniami kulturowymi tekst jest czytany w poziomie od lewej do prawej strony, dlatego jest on zorientowany prostopadle do grzbietu książki. Orientacja równoległa do grzbietu jest dopuszczalna w wyjątkowych sytuacjach, np. jako podpis pod ilustracją, mapą lub tabelą również zorientowaną równoległe do grzbietu książki.

Części tekstu głównego złamane w chorażewkę lub justowane powinny być wyrównane względem siebie w pionie do lewej strony tak, aby tworzyły kolumnę. Układ strony powinien być zaprojektowany z taką szerokością marginesu wewnętrznego, aby nie było możliwe zawijanie tekstu do wnętrza książki po jej rozłożeniu.

I.6. Stosowanie optymalnej interlinii tekstu.

Optymalna interlinia nie jest zbyt mała (wydłużenia liter nie mogą nachodzić na siebie) ani zbyt duża (wersy nie powinny sprawiać wrażenia oderwanych od siebie), powinna być większa niż odstęp międzywyrazowe oraz dostosowana do kroju pisma i szerokości kolumny, tak aby zapewnić największy komfort czytania.

II. Tekst

II.1. Ograniczenie liczby stosowanych krojów czcionek w tekście głównym podręcznika.

Typografię podręcznika powinny charakteryzować umiar i przejrzystość.

Stosowanie zbyt wielu krojów czcionki w tym samym podręczniku nie służy estetyce, a może sprawiać wrażenie chaosu oraz wzbudzać poznawczy niepokój.

II.2. Niestosowanie ligatur w tekście podręcznika.

Ligatury mogą utrudniać identyfikację liter.

II.3. Unikanie występowania sierot, wdów i zawieszek.

Pozostawianie pojedynczych wersów akapitu na końcu lub początku strony oraz krótkich słów (najczęściej spójników) na końcach wersów jest błędem składu zmniejszającym czytelność tekstu.

II.4. Unikanie stosowania w tekstach zbyt wielu wyróżnień, takich jak: pochylenie, pogrubienie, podkreślenie, kapitaliki, wersaliki, które zaburzają identyfikowanie hierarchii treści.

Należy wyróżniać tylko te treści, które tego wymagają z powodów merytorycznych. Zbyt wiele wyróżnień sprawia, że przestają one mieć znaczenie i czytelnik przestaje identyfikować wyróżnione treści jako ważne. W przypadku zastosowania koloru do oznaczania wyróżnień w tekście zaleca się użycie dodatkowego sposobu wyróżniania innego niż kolor, np. pogrubienia.

II.5. Unikanie stosowania w tekście głównym podręcznika czcionek ozdobnych z dodatkowymi elementami lub nadmiernie zróżnicowanych strukturalnie.

Stosowanie czcionki ozdobnej, ale czytelnej, jest uzasadnione w winietach, ilustracjach oraz we fragmentach tekstów pochodzących ze źródeł zewnętrznych, np.: w wycinkach z gazet, reklamach, a także w tekstach na takie stylizowane.

II.6. Wyrównywanie tekstu za punktorem (numerami) do jednej linii w wersach list i stosowanie dodatkowego wcięcia w listach hierarchicznie podrzędnych.

Optyczne wydzielenie cyfr w listach numerowanych oraz punktatorów w listach

punktowanych powoduje, że tworzą one wyraźnie odseparowany pionowy rząd. Umożliwia to odczytanie treści pod kolejnymi punktami oraz zrozumienie hierarchii listy w punktach i podpunktach.

II.7. Stosowanie wysokiego kontrastu między tekstem a tłem oraz jednolitych tła pod tekstem, za wyjątkiem sytuacji uzasadnionych merytorycznie lub dydaktycznie.

Tekst powinien być widoczny i czytelny. Kolor tekstu powinien tworzyć możliwie wysoki kontrast z kolorem tła. Tekst nie może sprawiać problemów swoją słabo widzialną reprezentacją, która powoduje, że czytelnik szybko się męczy, a jego wydatek energetyczny jest marnowany na identyfikowanie znaków zamiast na przyswajanie sensu czytanego tekstu. Należy więc unikać stosowania ciemnych tła, które osłabiają czytelność czarnego tekstu, a także cienkich odmian krojów zarówno na jasnym tle, jak i w kontrze (np. białe na czarnym). Nie należy umieszczać tekstu na elementach, które zaburzają jego czytelność, np. na tłach (aplach) wypełnionych elementami graficznymi w postaci wzorków, ikon, ilustracji. Jeśli tekst jest umieszczony bezpośrednio na fotografii, to należy zadbać, by znajdował się na jej jednolitym kolorystycznie fragmencie. Wskazane jest stosowanie jednolitych tła, przyciemnień lub rozjaśnień dla uzyskania optymalnej czytelności tekstu.

III. Kolor

III.1. Stosowanie kolorów wzajemnie kontrastowych oraz odcieni tego samego koloru wyraźnie zróżnicowanych pod względem jasności do wypełnienia elementów w wykresach, diagramach oraz w innych wizualnych formach prezentowania treści (danych).

Stosowanie kolorów wzajemnie różniących się oraz zróżnicowanych odcieni tego samego koloru pozwala łatwo odróżniać jeden element od drugiego.

III.2. Stosowanie takich rozwiązań tonalnych w ilustracjach, które nie spowodują utraty czytelności kształtów, chyba że jest to uzasadnione dydaktycznie lub merytorycznie.

Należy stosować takie rozwiązania tonalne w ilustracjach, aby nie ograniczały prawidłowej percepcji przekazu ilustracji i nie zakłócały pożądanego klimatu, a obiekty na nich prezentowane nie traciły swoich kształtów lub nie stawały się nieczytelne (zbyt mocne prześwietlenia, światłocienie), chyba, że jest to uzasadnione dydaktycznie lub merytorycznie, np.: zachód słońca, pory dnia, pory roku wymagają nadania plastyczności, trójwymiarowości bryłom, głębi planów.

IV. Grafika

IV.1. Eksponowanie poszczególnych elementów w kompozycjach rysunkowych z uwzględnieniem ważności dydaktycznej tych elementów.

W kompozycjach rysunkowych poszczególne ich elementy muszą być odpowiednio wyeksponowane stosownie do ich ważności dydaktycznej, co oznacza, że na pierwszym planie powinny znaleźć się elementy najbardziej istotne z merytorycznego punktu widzenia.

IV.2. Eksponowanie na ilustracji lub fotografii obiektów, które uczeń powinien policzyć, w sposób wydzielony, bez zachodzenia na siebie, na kontrastowym, jednolitym tle.

Separacja obiektów na jednolitym tle przeznaczonych do policzenia ułatwia prawidłowe wykonanie zadania matematycznego.

IV.3. Eksponowanie obiektów na fotografii lub na ilustracji wskazujące ich cechy charakterystyczne lub cechy, o których mowa w tekście, bez zatracenia obrazu całości obiektu fotografowanego lub ilustrowanego z zachowaniem rzeczywistych proporcji wielkości obiektów przedstawianych na fotografiach lub ilustracjach, z wyłączeniem postaci fikcyjnych.

Fotografie lub ilustracje obiektów (ludzi, zwierząt, roślin, przedmiotów) powinny uwidaczniać przede wszystkim ich cechy charakterystyczne lub cechy, o których mowa w tekście. Na ilustracji lub w kadrze fotografii nie powinno być zbędnych elementów, które przez niewspółmierne do swojej ważności wyeksponowanie mogą odwracać uwagę od tego obiektu. Należy także zachować rzeczywiste proporcje wielkości obiektów przedstawianych na ilustracjach lub fotografiach, z wyłączeniem postaci fikcyjnych.

IV.4. Umieszczanie opisów na ilustracjach wieloelementowych lub na odnośnikach w przypadkach merytorycznie i dydaktycznie uzasadnionych.

Stosowanie opisów na ilustracji wieloelementowych musi być merytorycznie lub dydaktycznie uzasadnione. Wskazane jest umieszczanie opisów na odnośnikach, aby nie zasłaniały ilustracji.

IV.5. Stosowanie konturu jako dodatkowego wyróżnienia graficznego, gdy kolory obiektów na ilustracji nie zapewniają rozpoznawalności ich kształtów.

Jeżeli użycie konturu (obwiedni) nie wynika ściśle z założeń projektu graficznego, to można go stosować w celu poprawy rozpoznawalności kształtu obiektów, odróżnienia ich od tła lub gdy wynika to z treści zadania czy polecenia.

W przypadku wykorzystania reprodukcji lub komiksu jako graficznego cytatu należy pozostawić jego źródłową postać.

IV.6. Stosowanie rozróżnialnych między sobą wypełnień kolorystycznych obszarów map oraz stosowanie konturów wydzielanych obszarów na mapach.

Sąsiadujące ze sobą wydzielone obszary na mapach historycznych, politycznych i ekonomicznych powinny być wyróżniane kolorami lub ich odcieniami i jasnościami na tyle, by odbiorca nie miał problemu z odróżnieniem ich między sobą.

W przypadku stosowania różnych odcieni i jasności tych samych kolorów należy stosować dodatkowo kontur dla wydzielonego obszaru.

IV 7. Stosowanie wyraźnej linii podstawowej w grafikach konturowych i linearnych.

Linie stosowane w grafikach konturowych i linearnych do tworzenia tabel, osi liczbowych, wykresów (prezentacji danych) powinny być wyraźnie widoczne.